

Jonui Jablonskiui skirtas numeris:

Prie Jono Jablonskio sukakčių. P. Jonikas rašo apie tarmių vaidmenį jablonskinėje rašyboje. Petronėlės Orintaitės prisiminimai ir kitokie svarstymai apie Jono Jablonskio paaukotą gyvenimą. Jono Jablonskio gyvenimo ir darbų reikšmingosios datos. Jonas Jablonskis moko ir barą rašytojus. Bernardo Brazdžionio eilėraštis. Ar paseno Jablonskis? — Bronio Railos atsiminimų akimirkos nuo J. Jablonskio kapo ir vėliau.

Kertinė Paraštė

Prie Jono Jablonskio sukakčių

Praeities šimtmečiuose daug žmonių ir daug kitokių aplinkybių formavo lietuvių bendrinės kalbos susidarymą. Tačiau galutiniam jos suformavimui ir paskutinio taško pastatymui reikėjo vieno atitinkamo žmogaus. Reikėjo žmogaus su įgimta kalbinės kultūros nuovoka, reikėjo ne vien tik mokslininko, bet ir kasdieninės šnekamosios kalbos praktikos. Reikėjo visus siūlų galus suvesti taip, kad lietuvių kalba tiktų (ir jau visiems laikams) tiek bendrajam visų lietuvių susižinojimui, tiek grožinės literatūros kūrimui, tiek šačiausiui mokslo veikalų rašymui. Ir kaip tik pačiu laiku, labiausiai pribrėžusiu laiku, mūsų tautai lemta buvo sulaukti Jono Jablonskio.

Jeigu sakoma, kad žydų tauta per tūkstančius metų nuo išnykimo apsaugojo jų religiją, tai lietuvių tautą nuo pražūties išgelbėjo tik lietuvių kalba, juodžiausiais šimtmečiais išsaugota tarmė šventojo gabija. Juk jeigu su Vytauto mirtimi būtų greitai užgesusi ir lietuvių kalba, kuo šiandien mes besiskirtume nuo lenkų, turint minty politines jų apatstlavimo tendencijas. Tačiau kol lietuvių kalba gūžėsi tik šiaurinėse pastogėse, visuotinai netapdama kultūros sričių kalba, kalbos nykimo ir žmonių nutautimo pavojus niekada nebuvo atšokęs.

Ir Jonas Jablonskis čia padarė tai, ką, vieno žmogaus pastangas sveriant, beveik negalima ne įsivaizduoti. Kitos tautos, formuodamos bendrinę savo rašytos kalbą ir turėdamos daug faktų gausnę, ilgesnę ir kur kas palankesnę savų kalbų vystymosi patirtį, vis dėlto užtruko šimtmečius. Lietuvių tauta, didžia dalimi Jablonskio dėka, visa tai turėjo padaryti staiga ir beveik žūbtinės kovos už išlikimą ir už politinę laisvę aplinkybėse.

Šiomet tad, minėdami Jono Jablonskio 120 metų gimimo ir 50 metų mirties sukaktis, giliai ir su pagarba lenkiame galvas prieš

žmogų, atidavusį i mūsų rankas patį patikimiausią tautos išlikimo laidą — sunormintą, nušlifotą, visas moderniojo gyvenimo ir visos kūrybos sritis apėmiančią gimtąją kalbą. Bet tai dar nereiškia, kad Jonas Jablonskis savo gyvenimu ir savo darbu lietuvių kalbai jau užtikrino amžinybę ir tolimesnį jos vystymąsi. Anaipol. Tolimesnį rūpestį lietuvių kalba jis paliko savo mokiniams, mums ir ateities kartoms. Jis, galima sakyti, visus tik užvedė ant kelio, be kurio dievai žino kur būtų nueita. Jis sušmėgė to kelio gaires, nurodė jo kryptį ir tikslą, atnešdamas ir pats didžiulį indėlį.

Reikia atsiminti, jog ir kalbos mokslas, toliau nepuositelėjamas ir apleistas, pradeda nykti, kaip ir kiekviena kitų mokslų sritis. Menkėja tada ir pats tiriamasis objektas — kalba; pradeda negaluoti ir tą kalbą vartojanti tauta.

Ar šia prasme mums šiandien jau reikia bėgti? Ir taip, ir ne. Džiaugiamės, kad Vilnius šiuo metu yra tapęs ne tik lietuvių kalbos, bet ir visos baltistikos mokslo centru. Netruksta ten ir puikiai pasiruošusių lietuvių kalbininkų. Tačiau reikia baisyti apgailėtai daug padariusio ir dar daugiau žadėjusio kalbininko prof. Jono Kazlausko okupacinę žūtį. Jaučiama okupanto pastanga lietuvių kalbą išstumti iš kitų mokslo sričių, visiems brukant vien rusiškus šaltinius. Rūpestį kelia ir nuolatinė tenykščių kova prieš lietuvių kalbą besibrauniančias rusų kalbos įtakas. Išvijoje pavojus žalojamai lietuvių kalbai ne vien tik kasdieniniam jos vartojime, bet ir spaudoje šurpulingai akivaizdus. Tačiau ir čia netrūksta pastangų rūpintis kalbos gerumu lygiu, jo įsisavinimu ir palaišymu net pačioje jauniausioje kartoje. Bet ar tokių yra pakankamai, reikėtų labai abejoti. Mokslinė prasme Vakarų pasaulyje lietuvių kalba domisi dau-

TARMIŲ VAIDMUO JABLONSKINĖJE RAŠYBOJE

P. JONIKAS

Jonas Jablonskis, mokslą baigęs, visą savo amžių rūpinosi mūsų bendrinės rašomosios kalbos puoselėjimu (žr. Didysis mūsų kalbos ugdytojas ir normintojas — Draugas, 1980.II.23). Tada, tautinio atgijimo metu, bendroji rašto kalba buvo ir pati svarbioji bendrojo mūsų tautinio darbo forma, jo jungtis. Tad neišvengiamai Jablonskis turėjo daug dėmesio skirti ir rašybai, jos tvarkymui. Faktiškai jis atsidėjęs ja rūpinosi per 40 metų, pasirėmęs ypač Kuršaičio, Šleicherio, Jauniaus rašybos ir to meto mūsų rašybinę praktiką bei jos polinkiais. Tas rašybos tvarkymas, gerinimas, lengvinimas, sisteminimas buvo ir painus, nelengvas darbas. Mat visa tai, kaip ir pats Jablonskis pažymėjo, buvo susiję su daugeliu dalykų: kalbos mokslu, tarmėmis, logika, praktika ir kt.

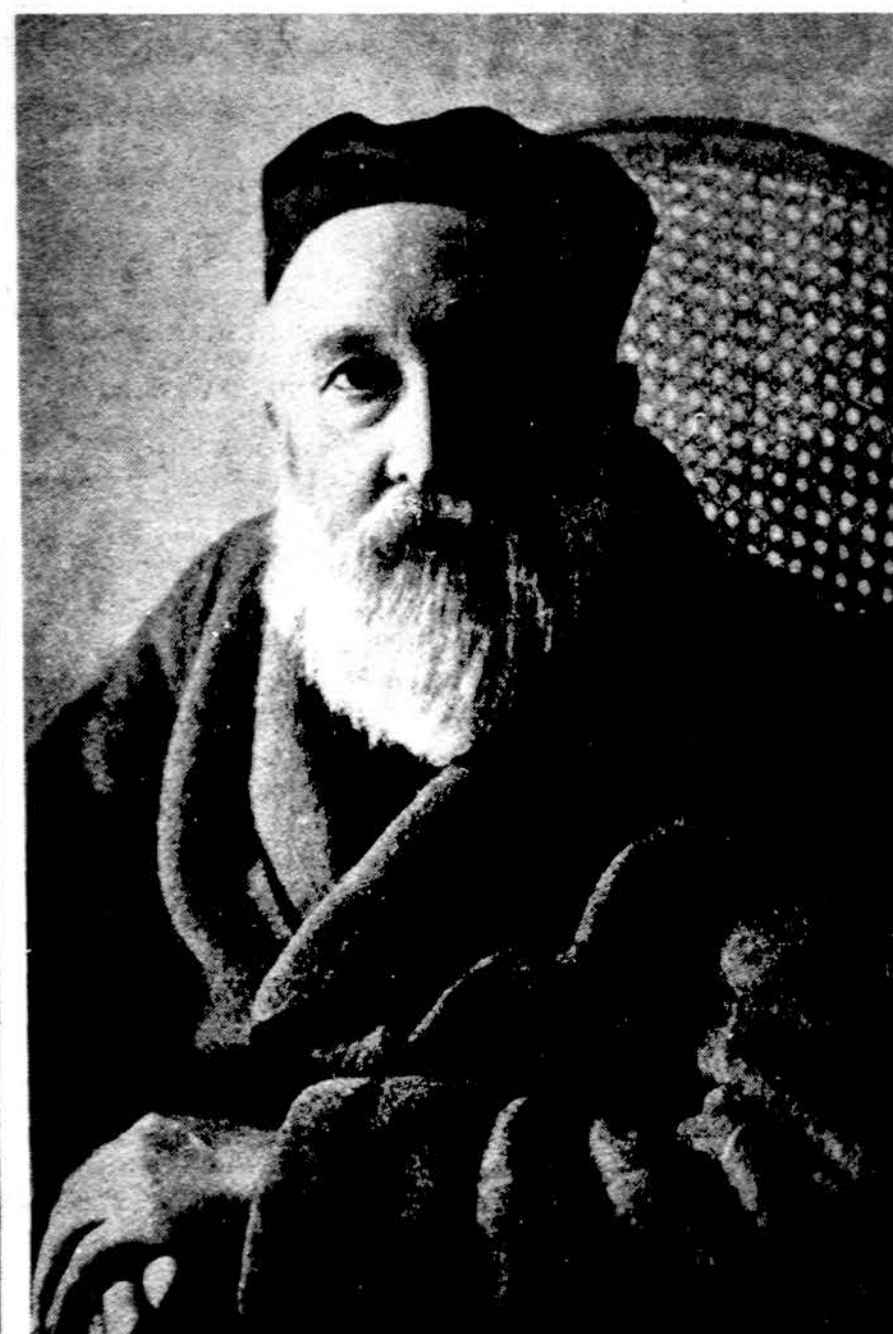
Čia tenorėčiau paliešti rašybos santykį su tarme bei tarmėmis, kaip ji vaizdavo, suprato Jablonskis.

Ankstesnis tarmių derinimas rašyboje

XIX a. antrojoje pusėje, rimčiau ėmus rūpintis mūsų rašomosios kalbos, skiriamos visiems lietuviams, tvarkymu, ugdyimu, norminimu, ryškiau iškilio tos kalbos tarminio pagrindo klausimas: ar rašomąją kalbą reikia remti viena kuria tarme, ar keliomis (gal visomis)? O jei keliomis, tai kaip jos rašte, rašyboje suderintinos?

Tada ne vienam Didžiosios Lietuvos autoriui, besirūpinančiam bendraisiais lietuviybės rei-

kais, atrodė netinkama pasirinkti vieną tarmę rašomosios kalbos pagrindu, paniekinus kitas tarmes. Buvo linkstama rašyti arba savo (autorius) tarme, paliekant (net patariant) skaitytojui raštą persikaityti vėl savo tarmę; arba, kaip tai darė rašomosios kalbos teorijos kūrėjai A. Baranauskas ir K. Jaunius (abu tos kalbos mokę klierikus Kauno kunigų seminarijoje), pats raštas, skiriamas visiems lietuviams, turėjo remtis įvairių tarmių suderinimu. Derinant teko pirmiausia kreipti dėmesį į garsyną, kalbos garsus, nes tarmės ryškiausiai išsiskiria garsinėje srityje, ypač balsių ir dvibalsių tarimu. Tad derinimas labiausiai turėjo atspindėti raidynę: mat atskiros raidės turėjo pasidaryti bendrais simboliais, kurie turėjo rodyti įvairių tarmių raidynę. Ypač Jaunius supainino paprastą lietuviškų raštų raidyną, įvesdamas ir naujų rašmenų, o senuosius apkrėdamas įvairiais diakritiniais (priedėtiniais) ženklais, kad tik jie tiksliau rodytų skaitytojui rašmens atstovaujamus tarminius garsus atitiktum. Pavyzdžiui, Jaunius vartojo trejopą rašmenį dabartinės mūsų bendrinės kalbos dvibalsių išraiškai: *ie*, *ai*, *vi* (lietuvių tarė *ie* (kaip žodyje *dievas*); *i* su maža viršūje patupdyta *e*, kai vienoje tarmėje buvo tariama *ie*, kitose *ei*, trečioje *i* ilgą (kaip žodyje *pieva*); *y* ilgą (tačiau rašomą kaip *u* su tiesiai pratesta žemyn kairiosios pusės lazdele) su viršūje patupdyta mažąja *e*, kai aukštaičiai tarė *ie*, o visi žemaičiai ir ilgą (kaip žodyje *priedai*). Tokia jau-

Prof. Jonas Jablonskis (1860. XII. 30 — 1930. II. 23)

niaus rašyba (jos raidynas), kad ir buvo teoriškai nuoseklesnė, tikslesnė, visuotiniam praktikos reikalui pasidarė painesnė, sunkesnė.

Tos tarmės derinančios rašomosios kalbos svarbi ypatybė, paties A. Baranausko mokymu, buvo ta, kad ji, kalba, bendra tegavavo rašte, rašto formoje, o skaitoma ji turėjo subyrti i tarmes, nes mat bendrasis raštas kiekvienas tarmės atstovo turėjo būti skaitomas pagal savo tarmę. To reikalauta todėl, kad, kaip Baranauskas teigė, nenorėta nė vienos tarmės paniekti (ypač kad kiekvienam lietuviui vis savojo tarmės atrodė geresnė už kitas); bet, matyt, ir todėl, kad viena kuri tar-

mė (kad ir vakarų aukštaičių pietiečių), suprantama, visoje Lietuvoje nebuvo tada pažįstama, nes lietuviška mokykla (beveik vien pradinė) ano meto sąlygomis negalėjo tokios vienos tarmės pažinimo paskleisti įvairiatarmėje to meto lietuvių visuomenėje.

Laikraščiai ir Jablonskis atmeta tarminę rašybą

Dėl savo nepraktiškumo tarmių derinimas visiems lietuviams skiriamoje rašomojoje kalboje, tuo pačiu ir tarminė rašyba jau vienas iš "šviesos" laikraščio kalbos taisytojų patarus, "Varpo", būsimieji varpininkai, 1888 m. susirinkę Marijampolėje, Petriui Kriaučiūnui (kuris buvo vienas iš "šviesos" laikraščio kalbos taisytojų) patarus, "Varpo" kalbą nutarė remti Fr. Kuršaičio gramatika (Grammatik der litauischen Sprache, 1876). Tada, matyt, reikė, kad jie priimtąs gramatikos (besiremiančios Maž. Lietuvos aukštaičių tarme) garsyną bei morfologines lytis ir jų rašybą, bent iš principo.

Ir Jablonskiui, kuris paskutiniuoju XIX a. dešimtmėčiu labiau susipažino su latvių ir kai kurių kitų atgijusių mažųjų tautų rašomosios kalbos kūrimosi klausimais, tos vienos vakarų aukštaičių tarmės pasirinkimas, eilės laikraščio ir autorių jau praktikuojamas, atrodė tinkamas. Šia tarme — garsyno ir formų (morfologijos) požiūriu — remiasi ir jo 1901 m. "Lietuviškos kalbos gramatika" (parašyta kartu su

P. Avižoniui), nors žodyno ir sintaksės srityje ten leidžiama prireikus tą tarmę "suremti" ir kitomis tarmėmis. Tad Jablonskis, pritardamas anų laikraščio ir autorių praktikai, atmetė tarmių derinimo principą visiems lietuviams skiriamoje rašto kalboje. Atmetė ir tarminę rašybą, kaip ją buvo supratę A. Baranauskas ir ypač K. Jaunius.

Plėsis rašomosios tarmės pažinimas — mažės rašyboje atsizvelgimas į kitas tarmes

Tačiau vis dėlto tam tikras tarminis aspektas paliko ir jablonskinėje rašyboje.

Kaip matėme, Jablonskis yra pažymėjęs, kad rašybos sudarytojas turi atsizvelgti į įvairius ją sąlygojančius veiksnius, įskaitant ir tarmes. O pastarasis dalykas sunkina bendros visiems lietuviams skiriamos rašybos sudarymą, nes kiekvienos tarmės atstovas meilytu, kad rašyba jo tarmei taikytusi. Vis dėlto atrodė, kad Jablonskis nepaneigė visiškai ir baranauskinio principo, jog reikia rašyti vienaip, o kas parašyta — turti savaip, anot Jablonskio, kaip mokinsys ar skaitytojas bemoka, sugeba. 1914 m. Jablonskis rašė: "Reikėtų visada minėti, kad rašyboje viena yra šiaip ar taip rašyti, kita — parašyti žodžiai skaityti. Gimtosios kalbos mokytojas, kuriam ypačiai rūpi rašyba, turi savo mokinį išmokyti pirmiausia rašyti. Mokinsys turtie, kaip gali, kaip moka, kaip yra paprastes" (Jablonskio raštai III, 64. Kaunas, 1934). O taip Jablonskis siūlė daryti dėl to, kad, kaip minėjome, tada pati vakarų aukštaičių tarmė toli gražu negalėjo būti plačiau kitų tarmių lietuviams pažįstama.

Tačiau Jablonskiui tas tarminis tarimas teturėjo būti pereinamojo pobūdžio, kol mokinsys, skaitytojas (ar ir rašantis) išmoks rašomosios kalbos pagrindą — vakarų aukštaičių — tarmę. Jablonskis sakė (1914), kad jis, iš įvairių tarmių kilusius mokinsus kalbos mokydamas, pats tariąs "taisyklingai" (vad. aukštaičiai vakarietiški), bet nereikalaujais, kad ir jo "vabalai" (mokiniai) lygiai taip pat tartų. Tačiau jie ilgai nei pamažėle imą įprasti daug ką tarti taip, kaip ir jis, jų mokytojas. Dar 1893 m. Jablonskis rašė "Varpe": "...jei dabartinę raštų kalbą eis pilnyn ir tobulyn, nesimainydamas dialektiškai (=savo formose), tad ir vėliau ar anksčiau mes norėsime, kad visi Augštaičiai ir Zemaitsiai, mokėtų kalbėti ir tarti taip, kaip kalbės Lietuvos pirmuoliai, inteligentai, norėsime savo Lietuvoje girdėti vis vienodai ištariant ir kalbant" (ten pat, psl. 5).

Bet nors tokios vienos tarmės pažinimas ir nebuvo dar tada įvairiose mūsų krašto vietose išplitęs, rašybos — kaip ne tik Jablonskis, bet ir kiti rašomąją kalbą besirūpinę autoriai (Baranauskas, Jaunius...) reikalavo — reikėjo mokyti ir laikyti vienos. Jablonskis net prasiitarė (1914), kad įvairių įtarmių mokinsus lengviau išmokyti taisyklingai, vienaip rašyti, negu svetima jiems tarme žodžius tarti.

O kol pati viena rašomosios gramatika" (parašyta kartu su (Nukelta į 2 psl.)

Jonas Jablonskis, abiturientas, 1881 m.

Jonas Jablonskis, baigęs universitetą 1884 m.

Paaukotas gyvenimas

Apie Joną Jablonskį pakalbama ir parašoma vis tas patias nuogai pilkas žinias: kur gimė, augo, mokėsi, kaip parašė, ir tiek. O lig šiol nesu-sidarė joms asmens gyvo vaizdo: ryžtingo, kovojančio, nepalūžtančio... Iš tiesų, koks tai buvo žmogus? Kaip išsilydė jo būdas, kurie principai buvo jam kelrodžiais? Ar buvo jautrus ano laiko tautos rūpesčiams? Kur sėmėsi ryžto sunkiems įsi-pareigojimams? Ką jam davė Sūdū-vo žemdirbių kilmė? Pagaliau, kodėl liko mažiau populiarus už bend-raikius veikėjus, lyg tik geras kal-bininkas, daugiau nieko?

O buvo gi veiklus ir įtakingas vi-suoomenininkas, įvairių lietuviškų sambūrių narys ar steigėjas, Auš-ros ir Varpo dalyvis. Ir neatlaidus kovotojas prieš pavergėją dar 19 a. galę, kai šauningų lietuvių, sto-jusių už savo tautą, buvo taip ma-ža. Todėl verta bent šioj sukakty šatus faktus suglaudinti ir gyvo as-mens paveikslą ir — įžvelgti didį Jono Jablonskio heroizmą, aukojan-tis dėl tautos gyvybės bei jos kul-tūros. Šitaip priartinsim jį ir savai dabarčiai: šiandien tokių žmonių skaudžiai stokojam, nes panaši ko-va vykdoma.

Kas ypačiai reikšminga J. Jablonskio biografijoje?

Visų pirma jis gabus ir stropus moksle — gimnaziją baigia aukso medaliu! Ir universitete profesorų aukštai vertinamas, tad ateičiai puiki karjera užtikrinta. Deja, jis ryžtasi savo gabumais tarnauti pa-niekinatam ir skriaudžiamam savajai tautai, todėl — visai negauna dar-bo.

Cia ryškėja grynas ir tvirtas būdas: spiritus prieš tirono leteną, liekanti išlikimui savo principams ir griežtai atmetant karjeros viliones! O nemaža auka, universitetą baigęs bedarbiu skursti (verstis priva-čiom pamokom, namų mokytoju, teismo sekretorium etc.). Vos po 4 metų gauna mokytojo vietą Min-taunos gimnazijoje (Latvija, bet arti Lietuvos). Tačiau dėl lietuviškos veiklos už keleto metų išgyjamas tolyn į Taliną, o netrukus — vėl bedarbis... To negana. Už metų grįžti paskuba tėvynėn ir apsi-būna Šiauliuose vėl tik pusiau darbe-liu: grafo Zubovo biblioteką tvarko. Tik tai caro galybei atlėgus 1904 m. (japonų karas, atgauta lietuvių spauda), jis jau Vilniuje savą spaudą kuria, dirba Vilniaus žinių ir Liet. ūkininko redakcijose. Bet še-mos žmogui lėšų trūksta (1890 m. vedė K. Sketerytė, išaugino penkis vaikus), jis grایتosi menkais uždar-bėliais, kol patenka į Panevėžio mo-kytojų seminariją. Dievaži, vėl ne-ilgam: greitai laiku atsiduria Bre-stė, o už kelių metų nukeltas į Gar-diną. 1914 m. kilus karui dar nu-blokštas į Veližą Vitebsko gub. Kol pagaliau 1915 m. jau dirba lietu-vių gimnazijoje Voroneže.

Ar tai ne klaidi vargo odiseja jaunam ir talentingam akademikui Rusijos priespaudoj? Be paliovos persekiojamas, bedarbiu skurstas, o gavęs darbą — stumdomas kone pramečiu šen ir ten, taip gal apie tuziną įvairių darbų ir vietų pa-kandęs. Bet nepalaužtas, ryžto tar-naut saviskių šviesai neatsižadęs! Bent idealistas ir principo žmogus! Už lietuvių teises, už kultūros lais-ve — savanoriškai paaukojo visą gyvenimą...

Ir 1918 m. grįžta į Vilnių džiaug-tis Lietuvos laimėjimu — jau inva-lido kėdėje... Bet ir ligos negalioj dar aistriai tebetėsia kalbos puoselėjimo darbus: straipsniai, vadovėliai, ver-timai, komisijos, universiteto kūrī-mas, profesoriaus pareigos... Ligoj ir senatvę ne poilsis ar nuopelnų lau-rai jam rūpi, tik veržlus tautos kė-limas aukštyn. Tame besalyginiame aukos darbe randa dvasiai at-gaivą ir džiaugsmo atpildą. Ar tai ne asketas apaštalas, tiek vargo ir smūgių iškentęs, talentus ir jėgas idealui atidavęs?

Jono Jablonskio asmuo nuo tolo prieš akis grynai deimantu sužėri: būdo tiesumas, ištvermė ir ištiki-mybė kovoj už brolių sesių švie-sęsę ateitį. O ir mokslo aruode jo

PETRONĖLE ORINTAITĖ

inašas milžiniškas, nes ištobulino kalbą, padėjo pagrindus bendrinei ir rašto kalbai — aukštesnėm kultū-ros sritim naudotis.

Kalba — tautos gajumo esminė ašis. O J. Jablonskis zanavykų kil-mėj įsigimę „astrų kalbos jausmą, lengvai skyrė pelus nuo grūdų... ga-lėjo ankščiau už kitus įžvelgti dau-gybę mūsų kalbos dėsnių“ (Pr. Skardžius, LE. IX). Todėl tuomet jisai tegalėjo trumpu laiku taip su-darytą mūsų kalbą atkultūrint ir į tikrą vagą įstatyti. Pagalvokim, ką šiandien turėtume be švarios ir lankstios kalbos? Kas būtume svet-ur su „nobažnų chlopy gadzinkini-niu liežuviu“?

Pr. Skardžius jį tiksliai apibūdi-na: realus idealistas. Pasaulį idea-listų nemaža pasitaiko, tik jie daž-nai vien šviečia, o ne šildo. Būna pernelyg nutolę nuo tikrovės ir „po-daus idėjas“ beskraidę; arba išdi-dūs individualistai, nuo visuomenės atsispyrę, vien savo talentais besio-tiną; arba kraštutiniai svajokliai, nesirytą grumtis su realiom nege-rovėm nei savo skaisčius idealus žemiškoji buity išbandyti. O Jonas Jablonskis, dėkui Dievui, buvo re-alus idealistas. Todėl tiek pasitar-navo tautai. Ir nuo smūgių negniu-žo: kur jį nustūmė, ten sėjo lais-vės ir kultūros sėklą, pavojų nei bausmių nepabūgęs.

Iš kur išdygo taip tvirta, nesa-vanauoti ir darbinga asmenybė? Pažvelkim į jo kilmės šaltinius. Sū-duvis zanavykas nuo Naumiesčio pašešupio. Žemdirbio ūkininko sū-nus.

Jono Jablonskio motina, A. J. Šipailaitė - Jablonskienė (1913 m.).

Zanavykai itin ryškūs tiesiu bū-du ir įstangiu darbštumu. Auglus gymis, atviras žvilgsnis, kaimietiš-kas paprastumas. Lėta, bet oriai savigarbi elgsena. Atkaklūs ir tver-mingi, tik nespurtūs. Net kalbėse-na rambai, vangiai nutęsiama, kaip sako: jie ne kalba, o giedote išgieda žodžius. Neiškalbūs. Tačiau šneka raiški ir skambiai įspūdinga, nors ne gražbi, o tiesmukiškai taupl, stačiokiška. Žodžiai tariami skalsiai, vis lyg dar apsimastant, todėl bran-daus svorio ir prasmingi. Mintys brėžiamos nuosekliai ir grubiu sta-tumui, be sunkių padailinimų ar gudrybių užuolankų. Darbe ar kal-boj zanavykas tūsiom nesišvaisto, verčiau patyli. Aikeleivui iš kitur šio kampo žmonės rodo lyg šiurkštoki ar nemandagūs. Lyg ne gana civilizuoti, primityvūs. Kita ir pykina toks šnekos ir elgesio del-sumas ir rupumas. Miestiečiai šis žemdirbiškas natūralumas atro-do ir vulgarus.

Zanavykų ūkininkai darbštūs ir pajėgūs, bet saikingi: pėdos į risčią neplačia. Viskas eina palengva, ap-dairiai. Jų trobesiai jaukus ir nenū-šepę, kaimenės stambios, arkliai išerti. O sunkių molytų ir riebių juodžemių dirvos nešė apstų der-lių. Tokio vaizdo būta ir caro laik-mečiu, jokių lūšnų: jei per val-sčių radosi kur apsilėdėlis, tą pirš-tais nubadė.

Iš akis krito dailūs kiemai ir ve-žlūs jėvai — gal nusitūrėta į Pri-lūs puikius ūkiaus anapus Šešupės. Tvarkos ir gamtos grožio pomėgi liudijo puošnūs, medžiais tirštai apklostos sodai, dideli sodai, gė-lių darželiai. Ir jėvų lygumų plo-tai stanzdžiom jūrom bangavo.

Betgi zanavykui į mokslius kabin-tis anuomet buvo labai sunku. Jei kapsul ar dzūkui Marijampolės gi-mnaziją vos pro vartus, tai tau ilgas klampynių ar pusnių kelias, net ir plentų pasiekus — duobėtas, išgrū-ves. Su diena tos vargingos gais-ties neatliksi. Moksleivį nugabenk, šventėm ir atostogom parsivažiok, sykiu maista krepsliais, maišais nu-karanduk. Bet iš čia daugelis mokslus išėjo ir — pačiu opiojuo laiku Lietuvą prikelti padėjo.

Jablonskio šeimos šakys. Kubi-lėliai — žmonės tik Kubilių var-du kaimas. Derlios žemės ūkis apie 20 ha Šešupės krante, daug medžių, sodas; antras lauko galas rėmėsi į Slavikų vieškelį. II Pas. karo pra-džioj trobos sudėję, ir kalbininko gimnaziškai gyvenimo laikinėj stubelėj.

Šeima čia ilgiau neapsibuvo. Vos 12 metų Jonukas su tėvais jau gy-

Jonas Jablonskis po pamokų grįžta iš gimnazijos Gardine 1913 m.

vena Meištų kaime. Už penketo metų vėl pajuda — perka gražų, liepom apsidintą ūkį Rygiškiuose netoli Griškabūdžio. Bet Jonas jau eina mokslus, tik atostogos namieje. Vis vien dar jis įsitraukia į kaimo buitį ir ją pamėgsta, bendrauja su kaimynais, viskuo domisi ir — daug kalbos dalykų įsimena. Net Rygi-kių Jono slapyvardžių pabrėžė sa-vo kaimiškos prigimties kilmę.

Tėvas Juozas, dukart vedęs, išau-gino septynis vaikus. Motinos Ag-nieskos Šipailiūtės giminės gūža — Paberžupių kaimas. Ten iš vienuo-likos ūkių net keturi Šipailai, visi tos pat šaknies, žinoma, vis savaip vadinti: Kleventas, Matijūšas, Ve-ronika (Veronikytis), Radušis. Jie čia nuo seno įsigyvenę, net aplinkėse ta pavardę pasklido — Rudžių, Vo-verių, Liepalotų, Pavasių, Tupi-kių kaimuose, gal dar kur.

1799 m. Paberžupiuose gimė Juo-zapas Šipaila, Seinų katedros ka-nauninkas, Keturvalakių klebonas. O nuostabu, kad jau 19 a. pra-džioj išėjo į kunigus, nes tuomet bu-vo retenybė valstiečio vaikui pakil-ti į mokslius. Matyt, Šipailai buvo ne tik prisigyvenę, bet ir ypatingai šviesi šeima. O kunigas net pavar-dės nesulenkinio, tai retas dalykas. Šis kanauninkas ir išleido į moks-lus

Jono „Lietuvių kalbos gramatika“; šios gramatikos rašyba švietimo mi-nisterijos oficialiai įsakoma vartoti mokyklose ir įstaigose.

1925 išleistas kirčiuotas „Lietu-vių kalbos vadovėlis“, kuriuo rė-tai sudėtinė šeima sugebėjo dar-ningai sutikime išaukšti, visi gražiai sugyveno. Sako, buvusi itin gero bū-do, šneki ir vaishina. Brolis kuni-gas jau mėgo ir globojo, didžiūmą savo turto jai paliko.

Tasai dėdė kanauninkas buvęs įdomus, išsilavinęs ir veiklus dvi-siškis. Neišdėdus ir nesūponėjęs, žmonių mylimas, mėgstas juokauti, su kaimiečiais bendrauti. O buvęs gražios išvaizdos (tėviškiej lig II Pas. karo kabojo metro dydžio gra-žiai nupieštas jo paveikslas). Gim-tąjį kaimą dažnai lankė ir svečiavo-si. Ypač vis per Rožančinės šventę atbirgia, būdavo, savo širmukais iš-pat Keturvalakių, pakeliui, užsu-žėjęs į Paberžupius, prisidodina gi-mninių pilną karietą ir išdulkia link Novos brastos į alaidus Sintautuo-se.

Kaip tikras kalbininko giminė, jis ir pats buvo kalbai pastabus, mėgo jos įdomybėm pažaisiti. Yra likęs toks anekdotas. Kartą pamokslą bei-

1905 m. įsteigė „Aušros“ draugi-ją pigioms lietuviškos knygosms leisti.

1906 - 1908 m. mokė lietuvių kal-bą Panevėžio mokytojų seminarijo-j ir mergaičių gimnazijoje.

1908 m. persikėlė mokytojauti į Brestą.

1911 m. išleista „Lietuvių kal-bos sintaksė“.

1912 m. perkeltas į Gardiną.

1914 m., prasidėjus karui, nukel-tas į Veližą, Vitebsko guberniją.

1915 m. paskirtas Martyno Yčo lietuvių gimnazijos mokytoju Voroneže.

1916 m. parengė 2 dalių chres-tomatiją „Vargo mokykla“.

1917 m. išleido lietuvių rašybos taisyklių rinkinį „Mūsų rašyba“.

1918 m., pasibaigus karui, grįžo į Vilnių.

1919 m. Vilniuje išleista nauja P. Kiaušaičio ir Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos gramatika“.

1919 m. persikėlė į Kauną ir čia vadovauja lietuvių kalbos mokyto-jų kursams.

1922.II.16 įkūrus Lietuvos uni-versitetą, išrenkamas Humanitari-nių mokslų fakulteto profesorium.

1922 m. išleidiama Rygiškių

Tarmių valdmuo jablonskinėje rašyboje

(Atkelta iš I psl.)

kalbos pagrindu priimtoji tarmė geriau kitų tarmių žmonėms ne-pažįstama, Jablonskis ir aiškino, kad pati rašyba, patys rašmenys, tam tikrų garsų rašymo grafinės ypatybės turi padėti įvairių tar-mių mokiniams, skaitytojams raštą skaityti, žodžius, formas iš savo tarmės atpažinti, suprasti. Kai kurie rašybos lengvinimu, prastinimu susirūpinę autoriai, a-not Jablonskio, pvz. reikalauja iš-mesti raides q, e, i, u, ypač kad jomis žyminti garsai ilgainiai iš-virto ilgaisiais. Jablonskis atsako, kad ir ilgumus vis tiek turime žymėti rašte, nes jie ir žodžių reikšmę skirti tarnauja. O antra, tų vad. nosinių vienokių ar kitokių būdų nežymint, kai kurių tarmių žmonės nežinotų, kaip kurias raides tarti, net savo žo-džių rašymojoje kalboje neatpa-žintų. Pvz. parašius „(rugių) brastva“ (vietoj brastva, kurią rytų aukštaitiai taria brustva, brostva), lietuviai rytiečiai pa-manytų, kad čia a po r ir j-jų tar-mėje turi būti a (kaip pvz. žody-je saka), o ne ū, o, ir taip šio sa-vo žodžio nebeatpažintų.

Tačiau Jablonskis rašyboje bu-vo linkęs daugiau taikytis prie rašomosios kalbos pagrindu ei-nančios aukštaitių tarmės, negu prie kitų tarmių. Jis pvz. patarė (1893) rašyti vienaskaitos inagi-ninko galūnę po rana, po žeme su -a, -e, -o ne -ą, -ę (taip bu-vo rašoma ir galininko galūnė), kaip buvo pradėję rašyti tarmių derinamosios rašybos šalininkai (Baranauskas, Jaunius), nes mat tarmės rodo, kad čia tiek gali-ninko, tiek ir inagininko galūnės kilusios iš senesnių -an, -en (tik i-nagininko galūnė čia turėjo kito-kios prieigaide, negu galininko). Tą savo patarimą Jablonskis rė-mė tuo, kad galininko galūnė -a, -e rašomosios kalbos tarmėje ta-

ges pradėjo vedybų užsakus taip: „Vytinis (botagas) po trečioka, vy-tinis po trečioka... Žmonės emė juokis... kada atspirsdamas iš-lakšto perskaitė: „Vytinauskaitė su Trečioku...“

Šipailų senoji vieta (Matijūšų sodyba) buvo puiki ir turtinga. Pla-tus sodas, kieme stovėjo aukštas, dailus kryžius. Bet vėliau įpėdi-niam dalijantis, net trobas pasiskir-tė, pvz. ketveriom durim klėties li-ko tik pusė su dviem durimis, net vaisiniai medeliai buvo iškasti. Ve-ronikų ūkis (ten būta žymios mo-teries Veronikos vardu) išdilo prieš pat 1918 m.

1925 m. išvykdamas studijuoti buvau mamos patarta gimines Kau-lą aplankyti. Bet nugirdusi iš kole-gių humanitarų, jog J. Jablonskis, invalidas, esąs astroko būdo — už ištarą kalbą klaidą tuo rūšiai su-burąs, nedrįsau nueiti. Tik jo seserį M. Čepienę daugart lankiau. Bu-vo ir reikali. Vyresnė Jablonskio se-suo Ona Kušnerienė Stalioraitienė gyveno netoli mūsų ir keliskart jda-vė šio to nuvežt serialai: namie megiškos vilnonės pirštines, kaimiš-ki maisto skanėstai ir kitkas. Po ka-ro, Lietuvai atsiūrus, miestai gana skurdžiai vertės, tai kaimiškos do-vasos buvo tikrai laukiamos.

Toji Ona, jau apysenė, liesai aukšto ūgio ir stamantri, buvo sul-tingai vaizdžios šnekos — vis su humoru, kaip sako, ne pėsčia, pi-giai jos nepirksi. Girdavos nusibel-džianti kada ir pas brolį Kaune, bent smagiai išsinekanti, jis ją mėgstas, visko klausinėjas, kai ką net užrašas.

Is dalies gal dėl to šie suduvali mažiausiai nutauto — tai ryškų kalboj ir būde, elgsenoj. Ir prakti-ka nauda: anuomet labai sunkiom aplinkybėm daug šio krašto val-stiečių vaikų įsistiekė į mokslius, nemaža nusvėrė tautos priskelimo epochoj. Kur tuomet reikėjo pionie-rškos pastangos ar ištermo o juoba tautinio grynumo nuovo-kos, ten dažnai stojo zanavykas (net keturi pasirašė Vasario 16 ak-tą). Taip ir J. Jablonskis tapo mū-sų kalbos tėvu, nes iš pabrėžtųjų -panovių šaknų išsinešė sveikos kalbos daigus bei išraišką, taip pa-ryžtingą stiprybę tarnauti savai vi-prantamas, net nemėgiamas. Betgi

kontempliacinė nuotaika ir gelmi-nio galvojimo linkmė zanavykui ugdė nuoseklią tiesos įžvalgą ir radingą protą, taip pat pažangų būtinumo nuovoką. Taip susijedė stipri savitvarda ir valinga patva-ra darbu: jis nesisabidė ir dyku-bą našta tempi, o veža kantriai ir ga-lo. Tai sunkiadiarų artųjų gim-ta žymė. O su moksliu atsiranda ir erdvesni akiračiai bei ryžtas atide-ti idėjiniam užmojam. Toks tipiš-kas zanavykas buvo ir Jonas Jablonskis.

Šio atkampio žmonės nėra greit-nei karšti, tolydžio stumia triūsą nuobodoku atkaklumu — nespra-ga tosim, kaip dzūkai arba aukštaitai. Bet tuo įtampos delsumu darbą at-lieka nuodugniai ir tiksliai, be ma-žiaus atslakymosi. Tokio tempo eigoj lyg nė nepavargstama — il-gai išstveriami. Ir pakanka laiko dar vis akim bei protu gilintis į mintim turtintis: įžvelgti esmę ir prasmę, tolyn, erdvyn aprępti. Taip atsisijoja stambenos nuo mažme-nų, apeinamos klūtys, išvengiama klaidų. Nuc šalies zanavykas atro-do šaltas, lyg nepaslinkus ir ap-singęs. Santūriai romus, apsiladę kitiem savęs lengvai neaveršęs. Sakytum, introvertas. Tačiau lėtas mašlumas prusina išmanymą ir kausto atsparą bei patvarumą. Jis neskubus, bet ką pasiryš — būti-nai ištėsęs. Apie tokius čia parašė sakoma: Langsam, aber sicher!

Is dalies gal dėl to šie suduvali mažiausiai nutauto — tai ryškų kalboj ir būde, elgsenoj. Ir prakti-ka nauda: anuomet labai sunkiom aplinkybėm daug šio krašto val-stiečių vaikų įsistiekė į mokslius, nemaža nusvėrė tautos priskelimo epochoj. Kur tuomet reikėjo pionie-rškos pastangos ar ištermo o juoba tautinio grynumo nuovo-kos, ten dažnai stojo zanavykas (net keturi pasirašė Vasario 16 ak-tą). Taip ir J. Jablonskis tapo mū-sų kalbos tėvu, nes iš pabrėžtųjų -panovių šaknų išsinešė sveikos kalbos daigus bei išraišką, taip pa-ryžtingą stiprybę tarnauti savai vi-prantamas, net nemėgiamas. Betgi

Kaip tikri sunkių molių artiojai, zanavykai realistai. Todėl stangiai darbingi ir sėslu glaudumu myli savo žemę penėtoja. Bet būdo lėtu-minių pilną karietą ir išdulkia link Novos brastos į alaidus Sintautuo-se.

Kaip tikras kalbininko giminė, jis ir pats buvo kalbai pastabus, mėgo jos įdomybėm pažaisiti. Yra likęs toks anekdotas. Kartą pamokslą bei-

(Nukelta į 4 pusl.)

Jablonskis moko ir bara rašytojus

Redakcijos pastaba. Prof. Jonas Jablonskis, formuodamas šių laikų lietuvių bendrinę kalbą, norėjęs, kad grynai ir taisyklingai kalbama būtų naudojama ne vien tik kasdieniniame žmonių susišikime, bet ir grožinėje literatūroje. Todėl jis grynai kalbiniu požiūriu, recenzuodavo kone visas išleidžiamas šios rūšies knygas, aktyviai suregistruodamas jų puslapių, randamas kalbos klaidas. Gėdijantis, jis buvo be išimties visiemis, net artimiesiems savo pažįstamiems, net to paties fakulteto kolegoms profesoriams. Suprantama, kad kilo ir savotiška reakcija: rašytojų gincas su Jablonskiu. Tačiau viešai spaudoje vestų ir abiejų pusių vietomis kiek perimtas dialogas anuo metu buvo prasmingas. Vis dėlto jis pridėjo prie tam tikro kalbinio susitarimo ir mūsų grožinėje literatūroje.

Jau šiandien Jablonskis dar būna gyvas čia su mumis išsiviję, kaip jis sakyta, žvelgdamas ir į dabarties plunksnos darbininkų rašus. Tikriausiai pradėtų taip: „Vyresnieji grynai ir taisyklingai savo kalbą ne vienas primiršo, o jaunesnieji jos taip ir neišmoko...“ Situacija ir aplinkybės šiandien daugeliui atžvilgiu išsiviję panašiai ir tas, kuriose Jablonskis nerimo daugiau kaip prieš 50 metų tėvynėje. Anam Jablonskio rūpesčių pavaizduoti duodame čia pora ištraukų iš tuometinės spaudos.

„Svietimo darbe“ 1926 m. I-me numeryje Jablonskis recenzavo literatūros ir meno žurnalą „Baras“, 1925 m. IX-X numerio. Rašytojų kalbos klaidų Jablonskis suregistruoja ne devynis „Svietimo darbo“ puslapius. Čia pateikiame tik bendrąjį tos recenzijos įvadą. Antruoju pavyzdžiu duodame Jablonskio kalbinį vertinimą Vinco Krėvės dramos „Skirgaila“.

„Svietimo darbe“ 1925 m. II-me numeryje jis pakloja vėl 9 puslapius „Skirgailos“ dramos kalbos klaidų. Spausdiname čia tik anos recenzijos baigmines išvadas.

Svetur iš literatūros kūrinių žmonės geriausiai išmoka kalbos. Ir mes rusiškai ar kaip kitaip esam išmokę ne tiek iš gramatikų, kiek iš žymių literatūros rašytojų, gera taisyklinga kalba parašytą.

Šiaip ar taip, literatūros dalykai skaitytą ir kalbos moko. Mano rusų kalbos mokytojas gimnazijoje, kai pastebėdavo kurį mokinių negerai ir negerą kalbą rašiusius rašant, tuoj patardavo pastebėjimą mokiniui literatūros rašus skaityti. Ir skaitė, ir mokėmės...

Kad mūsų literatūros kūrinių moko visi mus ir kalbos — to, deja, negalim sakyti: mūsų rašytojai daug kas, prieš rašydami savaip, kalbos mokesi tikrai iš svetimųjų raštų, parašytų nelietuviškai. Iš svetimųjų mokyklų jie yra gavę daug svetimų kalbos taisyklių, kuriomis jie dabar, ir lietuviškai, kaip rašydami mūsų žmoniems, dažnai ir Lietuvoje naudojasi. Šituo atžvilgiu jie ir kiek svetimi mums: jų raštuose yra nemažai tokių kalbos dalykų, kurie visi nesutinka su mūsų krašto žmonių ir su mūsų tautosakos kalba.

Šito dalyko mūsų rašytojai, deja, daug kas patys nesupranta — jie nesijaučia esą šituo atžvilgiu kiek nuodėmingi ir nesirūpina mokytis dabar tų savos kalbos taisyklių, kuriomis jie turi savo kūrinius kurti.

Šitos dramos kalba, deja, yra vi-

sai nevykusi, netinkanti rimtam literatūros dalykui. V. Krėvė šitoje dramoje labai nutolsta nuo savosios kalbos dėsnių. Savo veikalių kalboje autoriui patariu laikytis tų taisyklių, kurias turi jam, mūsų rašytojui, duoti mūsų tautosaka ir įprastinės mūsų gramatikos taisyklės.

Šitame reikale, kažin kodėl, išeina aikštėn ypač didelis autorius įprastis reikšti savo mintis rusų literatūros posakiais, vietomis ir lenkiškais sakymais. Tuo savo įprastu autorius šiuo tarpu užkrečia ir visus „Skirgailos“ veikėjus, tiek lietuvius, tiek Lenkų atstovus, tiek vokiečių kryžiuočius, įsėinančius mums aikštėn šioje dramoje su savo kalbomis.

V. Krėvė, kiek žinau, buvo ilgą laiką nutolęs nuo savo žmonių kalbos; jis ilgokai gyveno ar turėjo gyventi ir dirbti Rusijoje, ten gavo progos gerokai primirkti tų svetimybų, kurių pilnoka beveik visų šios dramos veikėjų kalbos. Toli nuo Lietuvos gyvendamas, per mažą, gali būti, kreipdavo autorius dėmesio ir į savo gimtosios kalbos taisykles, į jos skirtingumą.

Autorius, reikia tikėtis, iš šitos savo bėdos, neišgali laukęs, išbrisi: kalbos dalykas rašytojo darbu yra gana artimas ir brangus.

Autorius patariu, šiaip ar taip, budėti ir tikrai rūpintis savo raštų kalba: be kalbos nėra literatūros, literatūrą žmonių įprastinė taisyklingoji kalba tesudaro, literatas visur, rodosi, pasaulyje turi mokėti tą kalbą, kuria jis savo visuomenei rašo...

Šitais savo tvirtinimais vienam kitam rašytojui, gali būti, pasirodysiu tikrai vienašalis kalbininkas. Šiaip ar taip, šituo reikalu labai norėčiau ir jū, rašytojų, nuomonei išgirsti.

Rašytoja Zemaitė ir kalbininkas Jonas Jablonskis.

Su jo vadovėliais ir skaitiniais man padėjo rašomosios ir šnekamosios lietuvių kalbos pagrindus du labai geri, nepamirštami Rozalimo vidurinės mokyklos mokytojai: Jonas Dragūnevičius (suvalkietis) ir Jonas Kirlys (rokiškėnas). Šalia Balčikonio Kaune per porą semestrų, geresnių mokytojų už anuodu daugiau nebeturėjau.

Nuo Mažvydo ligi Lietuvos nepriklausomybės atstatymo bendrinė kalba — šnekamoji ir ypač rašomoji — išgyveno gausybę kryželių, konvulsijų, chaotiškų blaškimų, kaitaliojimų, mėgėjiškų išsikišimų, savavaliavimų, kol ją kietai į rankas suėmė Rygiškių Jonas Kriaušaitis — Jonas Jablonskis.

Mes, vaikai ir jaunuoliai, tosios naujai sutvarkytos, sumodernintos, išvalytos ir jau į aiškių taisyklių rėmus sukalto lietuviškos kalbos mokėmės mokyklose iš lėto, palaipsniui ir visiškai normaliai. Žinoma, ne visi vienodai gerai, kaip lygiai ne vienodai išmokdavo matematikos, fizikos ar svetimų kalbų.

Tačiau mūsų vyresnieji priešne priklausomybinio laikotarpio mokytojai daug, o daug prikenčio. Dažnas valstybės tarnautojas ar karys, dantim grieždamas ir keikdamasis, vėliau turėjo mokytis „naujosios lietuvių kalbos“ ir jos painios rašybos su ausytėmis ir ragučiais (t.y. nosinėm ir pan.) ir ne vienas niekad jos kaip reikiant nebeišmoko.

Nors šalia K. Jauniaus ir K. Būgos vėliau išaugo kitos gabių lietuvių kalbininkų specialistų kartos (ypač dabar labai pagausėjusios sovietinėje Lietuvoje), Jono Jablonskio padėti esminiai gramatikos ir rašybos pagrindai liko galioti ligi dabar.

Jie keitėsi tik nežymiai, kaip laiko srovėje kinta ir pati gyvyji tautos kalba. Ir kas jau kone šimtmetį išbuvo, greit nebeišnyks.

Nenuostabu, kad Jablonskio siuvas kalbos drabužis (gramatika, sintaksė, žodynas, rašyba) pasirodė sunkus, kietas, truputį dusinąs ir varžąs ar stačiai neįkandamas ne vien vyresniam valstybės tarnautojui bei kitiem raštininkams.

Per ankštas ar tiesiog netikęs nešiotis jis ėmė rodytis ir kai kuriems mūsų rašytojams — net patiem žymiausiems ano meto prozininkams ir poetams.

Ir jū vienas kitas išdriso maištauti prieš Jablonskio kalbinę „diktatūrą“. Iškilė labai įdomios ir reikšingos temperamento kupinos diskusijos. Bent man, tada bebaigiančiam gimnaziją, jos atrodė labai reikšmingos ir patrauklios. Maištauti prieš ką nors man visuomet būdavo žaviausias malonumas...

Mažieji rašytojėliai, aišku, dar nedrįso viešai kelti balso prieš Jablonskį. Bet Vincas Krėvė, Dainavos šalies padavimų džiugas, Sarūno ir Skirgailos dramų autorius — išdriso berods pats pirmasis.

Meno kritikos žurnale „Pradai ir žygiai“ (Nr. 1, 1926 m. gegužės mėn.) V. Krėvė gan atšakiai pakėlė balsą „mūsų literatūrinės kalbos reikalu“ ir jū visi tiesiai atakavo rašomosios kalbos tėvą.

Pasiūliausia buvo, kad ir tėvą ir jo bendraminčius tarkininkus Krėvė išvadino „blusininkais“, kurie dažniausiai visai be reikalo kalbos klaidų, „stiliaus niuansus“. Tokios kalbos rašytojai tik padeda knygas užmušti.

Lietuviškam žodžiui

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

O mūs šventas, lietuviškas žodi,
Ilga naktį vergijoj kalėjės,
Ne kaip vergas šiandien pasirodys,
Bet kaip laisvas pavasario vėjas.

Be tavęs daugelį kryžkelius krito,
Tau skambėt mūs padangę apgyne...
Nesulaukė jie tekančio ryto,
Bet, sulaukęs Lietuva, jū tėvynė!

Jei tavęs nebekausto sugriuvę
Skandūs pančiai, rakinę lig šiolei,
Sauk, vadink tu kiekvieną lietuvi,
Sauk kovon nemarion, ne prieš broli —

Sauk į žygį prieš svetimą jungą,
Iš kapų kviesk pakilti vaidilą —
Apie skaudų likimą ir sunkų
Užmirštų mūs dienų teparabla.

Tepabus mūs krūtinės užmige,
Tepadrės mūsų širdys vėl plakti,
Ir, išėję į vieškelį žygi,
Sviesiu rytu paversim tą naktį!

Piemenėlio dainoj iš pagojų
Ir iš staklių seselės trinciusos,
Iš pilkosios žemės artojų
Maldos tu aidėi iš bažnyčios.

O mūs šventas, lietuviškas žodi,
Kaip ramunė mūs žemėj pražydės,
Iš gimtųjų viensėdžių ir sodžių
Tu skambėk stebuklingas ir didis!

Tarp kitko, Krėvė paneigė ir kai kuriuos Jablonskio peršamus kalbos norminimo ir formavimo principus. Girdi, rašytojai negalį visą laiką pasilikti kalbos atžvilgiu liaudies kalbos ir kūrybos plotmėje. Inteligento jausmai ir pojūčiai subtilūs ir sudėtingesni, negu liaudies žmogaus. Sarūnas drąsiai pareiškė: „Liaudies žmogui pakanka kelių šimtų žodžių visiems savo jausmams ir išspūdziams išreikšti“, o rašytojui kūrėjui — ne.

O Balys Sruoga, palaikydamas Krėvę ir kitus rašytojus maištininkus, netrukus dar daugiau pašiepė Jablonskį, pasisakydamas, kad ir jis neketinas visur ir apie viską rašyti tik taip, kaip kalba jo kaimyninės parapijos — Pumpėnų piemenys.

(Nors tą Sruogos posakį aš pats 1933 metais pakartojau „Gimtosios kalbos“ žurnale, deja, dar nesuraugau to leidinio, kur jis taip rašė — bet tikrai žinau, kad rašė).

Visai panašiai dar 1927 metais savo draugui Antanui Venclovai laiškė rašė ir Kazys Boruta, sužinojęs prof. J. Balčikonį pasitraukiant iš humanitarinio fakulteto. Boruta tiesiog džiugė: „Ir nejaugi tai ne absurdas — kuriamajį žodį sprauti į pasenusias supelėjusių gramatikų formas? Kad Balčikonis pasitraukė iš universiteto, gal ir ne didelio mums nuostolio. Nes jis stengė visus įtikinti, kad reikia rašyti taip, kaip kalba, anot Sruogos, Vilkaviškio ir Pumpėnų piemenų. Jis visai nepripažindavo, kad kas galėtų kalbėti ar rašyti dar geriau už piemenis...“

Gaila, kad šių mano išspūdzų dėmai neleidžia suminėti daugiau maištingų išpuolių prieš rašomosios kalbos tėvą, pvz. kalbininko mėgėjo ir vertėjo Stasio Dabušio sielos rūgšties gaižią ataką — „Ar prof. Jablonskis neklaidingas?“ (Žr. „Pradai ir žygiai“ Nr. 3-4, 1927 m.).

Mat Dabušio išverstą E. Ožės kienės raštų rinkinėlį Jablonskis gerokai pakedeno, ypač dėl vertėjo nevykusiai nukaltų daugelio naujadarų. Dabušis „kalbinyką“ Rygiškių Joną už tai išvadino „taisyklininku“, ir dargi „pikčiurna seniu kritiku“, ir visom dūdom įrodinėjo Jablonsko klaidingumą, jo žodžių darybos principų trupamą ir nesugebėjimą suprasti stilistinės — literatūrinės kalbos plonybių. Šio per pikto rašinio tesinio žurnalo toliau nebespausdino.

Ironija, kad vienas kitas Dabušio nukaltų naujadarų mūsų kalboje vis dėlto prigijo (pvz. išjuoka, domesys, sklaida, net minkštasiolis).

Bet neprigijo bultpieša (biografija), didžiūrys (genijus), Dostojauskas (vieto Dostojevskio) ir daugumaitų.

Jablonskis nedelsdamas atšovė Krėvei bei jo bendraminčiams rašytojams gana sarkastiškai ir kone su nerimu, papunkčiui atremdamas ir griaudamas kiekvieną priekaištą. Aišku, labiausiai jam nepatiko tie „blusininko“ ir „kalbos blusinėlio“ užtepti plėmai.

Jonas iš Rygiškių griežčiausiai paneigia, kad būtų kada nors reikalavęs iš dramos didvyrio ar apysakos filosofo taip kalbėti, „kaip tose kalba skeryčiojas su šluota kieno sargas arba paprastas darbininkas“.

Tuoju pat prisiekia, kad ir jis pats ir kiti kalbininkai pirmiausia rūpinasi tasyti tik aiškiasias kalbos klaidas ir iš Rusijos parsivežtas svetimības, o ne kūrėjų rašto stilių. Jis patį nerimauja dėl Krėvės „ne visai sąžiningo priekaišto“ kalbininkams, kam jie taisyti stilistikos klaidas, o ne kūrėjų rašto stilių. Jis patį nerimauja dėl Krėvės „ne visai sąžiningo priekaišto“ kalbininkams, kam jie taisyti stilistikos klaidas, o ne kūrėjų rašto stilių.

Netiesa, kad literatūrinę kalbą kuria tik rašytojai (kaip tvirtino Krėvė). Visi Krėvės paminėti didieji ir rusų rašytojai kaip tik gerai mokėję savo tautosakos ir savo žmonių šnekamąją kalbą. Kai rašytojai pirmiausia gerai išmoks savo žmonių kalbą, tai neberekis jų rašto klaidų blusinėti.

Galiausiai pridėjo, kad kalbininkus apšaukti blusinėtojais gal dar būtų galima, bet juos išvadinti „blusininkais“ kalbiniu atžvilgiu esą netaisyklinga („Lietuva“ Nr. 173, 1926 m.)...

Vėlesnieji metai ir dešimtmečiai parodė, kad prasidėjusios kalbininkų ir rašytojų diskusijos buvo ne tik įdomios, bet pagrįstos ir greičiau naudingos.

Rašytojams ir vertėjams (Krėvei, Sruogai, Kiršai, Voldemarui, Dabušiui ir kitiem) viso ginčo laimėti, žinoma, nepavyko. Kaip prieš tai, taip ir ilgai po to, rašydami menas ar mokslo veikalus, jie vis tebedarė gramatinių, sintaksinių, žodyno ir rašybos klaidų. O ir stilistškai ne kiekvienas visada liejo tik šėdėvus.

Bet ir Jablonskis su kalbininkais nelaimėjo visuose punktuose. Po rašytojų maisto prieš jo „diktatūrą“ pats Rygiškių Jonas ir kiti kalbininkai pasidarė atsargūs ir kiek švelnesni. Ypač rečiau priekabavo (Nukelta į 4 psl.)

Ar paseno Rygiškių Jonas?

Atsiminimų akimirkos nuo J. Jablonskio kapo ir vėliau

BRONYS RAILA

Tema, dėl kurios man labiau priklaitų tylėti, buvau įtrauktas ir priklaitas gana keistu, atmintį sudirginusiu motyvu. Redaktorius Kazys Braudnas ėmė gundyti, ar nevertėtų kuo nors paliudyti sykį iškilusius Jablonskio kivirtus su mūsų ano meto rašytojais („stilistais“). Turėčiau kai ką atsiminti — juk turbūt esu buvęs jo studentas. O svarbiausia — jis iš kažkurio vterano Chicagoje girdejęs, kad prie Jablonskio karsto Kauno kapinėse aš sakęs kalbą, buvęs jauniausias kalbėtojas, ir dargi „gerai pakalbėjęs“...

Na, jeigu kas dar ir po 50 metų prisimena tą mano „kalbą“, tai gal gal ir man vertėtų dar pakrapštyti atmintį.

Kiek žinau, tiesos čia tik perpus. Nebuvau Jablonskio studentas, niekad jo būte nesilankiau, nė vienos jo paskaitos negirdėjau. Kai 1927 metais atvykau Kaunan studentauti (tarp kitko, mokytis lietuvių kalbos ir literatūros), Rygiškių Jonas jau stipriai sirgo ir tik kai kuriuos vyresnius studentus dar priiminėdavo savo būte.

Vienintelis kartas, kai regėjau jo palaikius ir su juo „kalbėjau“ (iš tikrųjų apie jį), buvo 1930 metų vasario 25 dienos vakarą Kauno kapinėse, nuleidžiant karstą į duobę.

O kas dar nežino, kaip per laidotuves lietuviui moka puošnias ir neturpiai pakalbėti! Taip buvo ir prie Jablonskio kapo.

Auksaburniai didžiūnai stojosi ir keitėsi vienas po kito. Respublikos prezidentas, Universiteto rektorius, Humanitarinio fakulteto dekanas, kiti profesoriai, provincijos gimnazijų direktoriai ar mokytojai, okupuoto Vlniaus krašto lietuvių var-dau atskubėjęs Marcelinas Šikšnas... Ir dar kiti, ir dar, ir t.t.

O tas vasaris buvo tikros lietuviškos žiemos mėnuo. Aplinkui gilus sniegas, kur nūpuštyta gruodas — ir labai šaltas vakaras. Rodos, dar ir vėjas svilino skruostus.

Kaip jauniausias ir turbūt nereikšmingiausias, aš gavau teisę pasakyti prakalbėję bene pats paskutinis. Kaip anuometinės Universiteto studentų atstovybės prezidento narys, buvau įgaliotas su rašomosios kalbos tėvu atsivieškinti visų studentų ir specialiai studentų humanitarų vardų.

Prakalbą turėjau pasirašęs. Ji susidėjo gal iš kokių trijų trumpų sakinių. Užmušk, nebeatmenu jos turinio. Bet paskui iš ne vieno laidotuvių dalyvio kapuose girdeju, kad tai buvusi „geriausia kalba“.

Turbūt, nes štai net dabar vienas liudininkas Chicagoje ją prisiminė. Ir suprantama. Kaip minėjau, anas pavakarys buvo labai šaltas. Visur sniegai, beveik speigas. Iš kalbėtojų burnų garavo ne tik idėjos, bet ir balkšvi oro kuokšteliai. Visi sustipėjė laukė, kad tik greičiau baigtųsi gražbylės.

O mano prakalba užtruko minu-

te, gal pusantros. Aišku, tokiom aplinkybėm ji daugeliui turėjo atrodyti geriausia ir išmintingiausia...

Taigi dėl per jauno amžiaus man nebeteško pabūti prof. Jablonskio studentu. Bet kaip vis mano ir vėlesnės generacijos lietuviui moksleiviai, aš išaugau „ant Jablonskio“ (1) lietuvių kalbos vadovėlių. Jo gramatika ir sintaksė lydėjo mus per visą gimnaziją.

Lietuvos universiteto taryba 1925 metais. Prof. Jonas Jablonskis antrojo eilėje, centre. Šalia jo dešinėje matyti Antanas Smetona, kairėje — kun. Juozas Tumas - Vaižgantas; žemiau, pirmoje eilėje — Maironis, Vincas Krėvė - Mickevičius ir kt.

Paaukotas gyvenimas

(Atkelta iš 2 psl.).

suomeni. Jo veikloje daug artoji jo jstangos. Tai karžygys, ištiki- mai nešęs pasiryžio našą lig lai- mėjimo. Tik toki tvirtbūdi at- vedė mus į 1918 m. datą!

Jo asmeniui paryškinti prigretin- tim kitus panašius to laiko Zana- vykijos vyrus.

Dar priešvalandinis švietėjas ide- alistas A. Tatarė, pirmas mūsų be- letistas — jau 1863 m. buvo tren- tynis prie Volgos, negavęs lig mir- ties tėvynės grįžti. M. Sideravičius kaip apaštališkai ir išradinai sklei- dė draudžiamas knygas, pats var- gus gyvenęs ir skurdė mirė! Dr. J. Rūgys kokių drąsių planus kūrė ir vykdė tautos gajumui stiprin- ti! Pr. Mašiotas — gabus vaikų skaitinių pradininkas. K. Prapuolė- nis — nutautinimo per bažnyčias tiesus atidengėjas. Kankininkai Puskunigis ir Strimaitis — tautinės muzikos atgaivintojai. S. Banaitis ir Vailokaičiai, vos laisvę atgavus, pir- mieji veržliai kėlė baisiai nuskur- dinto krašto medžiaginę gerovę. Ir daug kitų, mažai žinomų, kaip J. Stalioraitis, jau Aušros laikais už lietuvių iš Seinu seminarijos išva- rytas. Luosnas knygnešys Antanėlis, V. Kudirkos padėjėjas. P. Martišius, dar karui siaučiant, 1915 m. Rūdos parapiją įkūręs 15 mokyklėlių, įvedamas visuotinį mokslą mūsų jaunimui.

Net Amerikos išeivijoj tada Dė- dės Sernas Adomaitis, itin ryškus greta kitų švietėjų — beraščius fabrikų juodadarbius taip mokslo alkū įkaskino, jog tie, jau suaugę, bėgo į mokyklas, paskiau aibes liet- draugių sukūrė, įstaigų, laikraš- čių, chorų, vaidinimų... O lietu- viškas knygas tūkstančiais išpirk- davo! Lietuvai atstatai, jie gau- siai rėmė lėmė, net savanorių bū- ta... Pats gi Sernas vien moraliniu pelnu mito, beturčių išgyveno.

Pijus Trigitas, gabus ir moky- tas (grįžti kunigų brolis), lengvai būtų aukso karjerą pas amerikie- čius pelnęs, bet stijo budėti savos spaudos vėžę, kuklia bultim ten- kinosi.

Gaila, tų etninių zanavykų šak- nų nebeliko: kolchozų sistema, smurtu staigiai primesta, kaip ma- ro slaubu išgriovė lietuvių bran- dinimo gūžtas, jie baigia išildyti ir mūsų sodybų kultūrą, kuri amžiais saugojo ir daigino tautos gemalo šaknis.

Ano meto Zanavykijai pažinti štai vienas kaimas iš 19 - 20 a. san- diuros, man gerai pažįstamas. Liepalotai. Jau seniai vienkie- mialis iškirstytas, kaimavičių menki ženklai telikę. O būdingas, nes daugmaž pačiam ploto vidury ir labai nuošalus, toli nuo vieške- lių ir miestelių ar miškų. Visi gy- ventojai lietuviai. Anksčiau būta vienuolika kiemų, du jau išnykę. Likusių devynių keturi pusvala- kiai, maždaug po 20 margų, ty, neturtingi, paauglius vaikus leidę ir sandmiais. Bet iš Liepalotų buvo išėję du kunigai, du gydytojai, in- žinierius, teisininkas. O už lietuviš- kas knygas keturios šeimos perse- kotos, Stiklių net motina buvo žandarų suimta, o šeši vaikai sve- tur išbėgo: du sūnūs ir trys duk- ros į Ameriką, vienas į Rygą. A. Demikis nuo didesnių baumų kratom išsisuko (gal atspirko), bet mažžemis Lenkaitis vežimą su po- ra arklių (ir knygom!) pasiėmęs pa- likęs spruko, net šiekį užrašė ki- tam, kad valdžia neužgrobūt, tik laisvoj Lietuvoj teises atgavo. M. Si- pallos brolis žuvo pasiėmęs su kny- gom, sūnus dėl streiko prieš rusišką maldą iš gimnazijos išvartas.

Spaudą atgavus, kasmet 2 - 3 kartus būdavo suruošiami vaidini- mai Demikio kluone. Laikraščiai daugumą lankė, nes visi skaityt mo- kėjo, vartojo lietuviškus kalen- dorus.

Mūsų šeimoj Saltinis su vaikam Saltinėlio priedu ir Liet. ūkininkas buvo nuolatiniai, matėm ir kitokių: Lietuvaitė, Amerikos ir Rygos spaudiniai. Troboj lentyna poros sieksnių ilgio kupinai prikrauta — žiemą iš naujo daug ką skaitėm. Stikliai knygų turėjo daugiau.

Ne iš gero tada žmonės į Ameri- ką bėgo. Stiklių penketas, Jonišio brolis ir žmonos sesuo, Zvingilų vienturtis. Mano augime, jau išdils- tančio ūkio A. Rakauskas Ameri- kų išimokė gydytoju, vėliau ku- nigu tapo.

Mileris buvo kariavęs japonų ka- re, kaimynai vis juokaudavo: kaip tau, brolau, ten buvo „po Mukde- nu“? A. Demikis, 1914 m. pašauk- tas į karą, grįžo tik jam pasibaig- us, o Berželių Justinas parėjo iš vokiečių nelaisvės. Vien V. Kuras ramiau išgyveno, buvęs vienturtis (su 2 seserim), tokių į kareiviją ne- mėtė.

Dvejetas sodybų — Demikio ir Kuro — buvo su kryžium ir ažuola įkeltu pakelėj; prieš Seštinės jie puo- šiami — visas kaimas suėję giedo- davo giesmes ir litaniją. Kituos kaimuos kryžių dar tankiau: anot mūs tėvų, važiuodamas jau išvyk- ant rungo kepurę užmauk, ką nuo- lat beklinos nuo galvos...

Gaila, apie kaimus nėra surink- tų tikslėsių žinių — apie žmo- nes ir įvykius, o dabar viskas su- naikinta, sodybų vietoj krūmai ir medžių kuokštai keroja; priviso žvėrių, usūrinių šunų gajios bau- gina...

Zanavykų tarmė maždaug pata- po pagrindu bendrinei mūsų kal- bai ne todėl, kad iš čia kiles Jabo- lonskis, o kad ši šnektą nuo seno- vės laikų mažaisiais pakitusi ir ne- daug svetimybėm užteršta. Iš toli- mų amžių ji išlaikė seniausią pa- vidalą (garsai, galūnės, kirtis, žodynas etc.). Per baudžiavas ir svetimųjų priespaudas, spaudos draudimą ir Sibiro tremtį — šion išliko dar skambiai sultingas mū- sų karalių ir vaidilų žodis. O su kalbos sveikunau galbūt rįsasi ir aplamai etninių elementų tikresnis išsilaikymas? Juoba, kad šis nepla- tus žemės ruožas Lietuvai abun- dant parodė tiek gajumo ir ryžto. Galbūt kiek lėmė ir geografinis už- darumas, nes anksčiau upės, girios

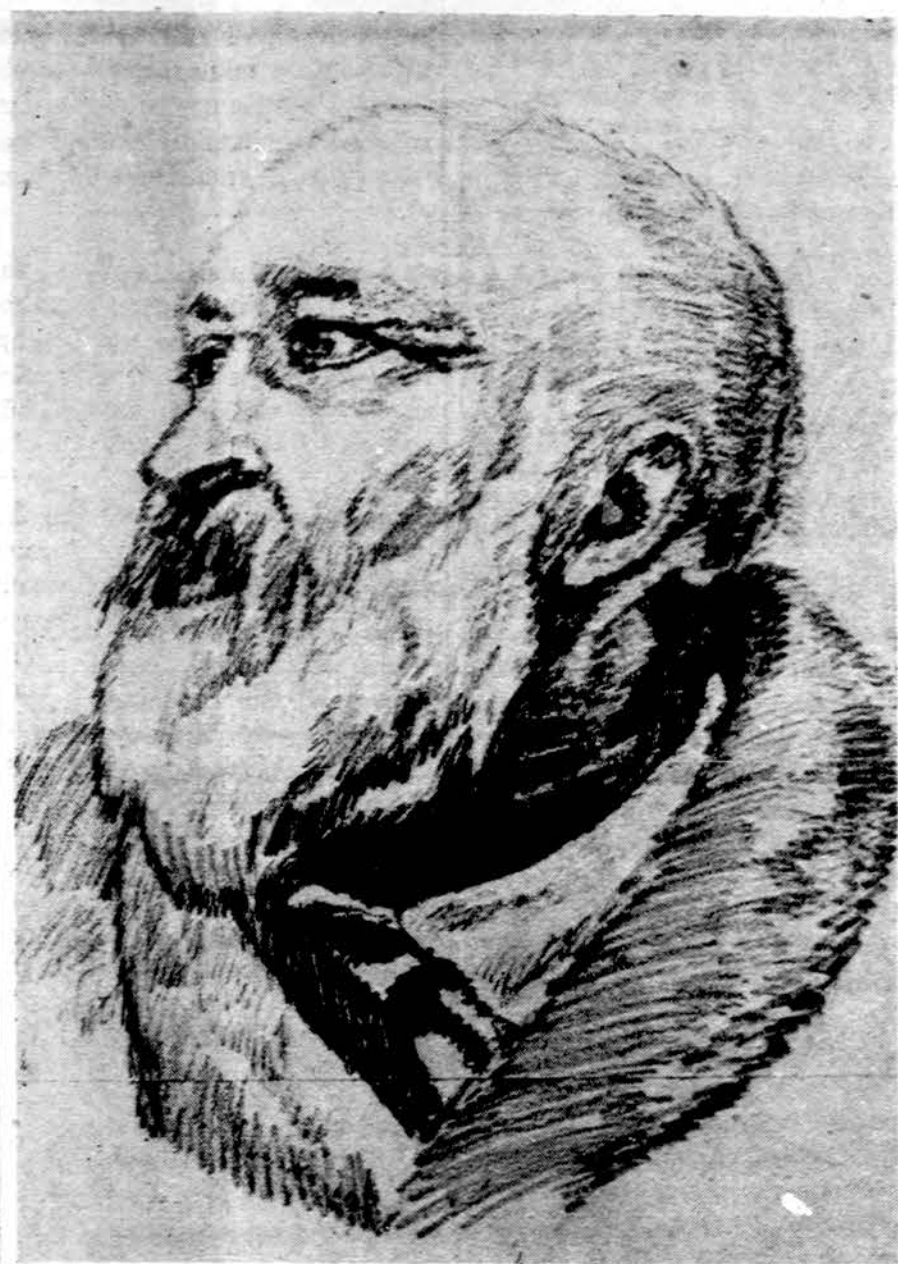
Todėl J. Jablonskis atmintinas kaip vienas iš tos herojų plejados, kurie talentus ir visą save atidavė ateities Lietuvai. Težavi mus jo as- muo — brandi išmintis ir neatlai- di veikla broliui lietuviui iš vergi- jos išvaduoti. Už laisvę ir kultū- ros pažangą ligi laimėjimo! Tokių

ir pelkės būdavo lyg sienos, saugo- jančios buities bei papročių pasto- vumą, gal jos apgynė ir nuo pasi- keltimų, nuo svetimų prierašų...

Todėl šių Novos sūduvių išskir- tinai brangi savybė: jie išliko gry- niau lietuviški, nenutautę. Lenkš- kai čia niekas ne išsižiot nemokėjo, o nuo engėjų maskolių konserva- tyvus zanavykas savaime griežtai atsisirbojo. Kaip daugumas šio kam- po sąmoningų veikėjų, toks svei- kas lietuvis iš namų išėjo ir J. Jabo- lonskis (tautinį kovingumą įsikurs- tė bendravimu su kitais liet. stu- dentais). Taigi jam nereikėjo atlie- tų, kaip ne vienam kitų. Ir ne- tik gryną kalbos jausmą, jis įsigi- mē ir nesužaloto lietuviško gemalo bruozus: būdo tiesumas ir atspara, gili proto branda, išikimybė prin- cipui ir asetiška įstanga pareigos darbui. Žinoma, tai būta laikų, kai technika dar neužgožė žmonių sa- vitumo, nevertė risti bėgti ir ne- rimu blaškytis, galėjai ramia eiga asmenybę turtintis, viską savitai ap- svarstant ir faktus įžvalgiai verti- nant. Kaip tik to stokoja modernus žmogus, civilizacijos patogumais iš- lepiintas ir nuvergintas; jo žinios jau tobulu standartu nugludintos, o mintys ir darbai šuolio sparta ve- jami. Ir senoviniai žmonės nebe- branginami, laikomi negudrais, at- silikėliais. Be abejo, rask tu dabar pas mus keistulių, kuris sau džiaugsma ir gyvenimo prasmę jau- sūt vien pasiaukojime idėjai ar tau- tai! O J. Jablonskis kaip tik pasi- šventė tokiai nepelningai (tada ir pavojingai!) fantazijai: visą amžių paskyrė vien mūsų kalbai išstob- linti! Atmintim, tuomet laisvos Lie- tuvos beveik nė nesvajota. Tačiau jis, rusų gniuždomas, lenkų nieki- namas ir savųjų apibaramas — nuostabia kantiye sutvarkė tą taip sutaršytą, savos diduomenės nu- niektą, nupravardžiuotą „pago- nių“ kalbą...

Žinia, kaip visur visada, ir zana- vykuose buvo visokių žmonių. Bet tie, kurie suprato istorinį momen- tą ir ryžos gelbėti tautą bei jos kul- tūrą nuo pražūties, šie karžygiai žengė tikro asketo įžadų: kuklumas ir neturtas, bekompromisinė savęs auka ir ištikimybė lig pat laisvės aušros!

Todėl J. Jablonskis atmintinas kaip vienas iš tos herojų plejados, kurie talentus ir visą save atidavė ateities Lietuvai. Težavi mus jo as- muo — brandi išmintis ir neatlai- di veikla broliui lietuviui iš vergi- jos išvaduoti. Už laisvę ir kultū- ros pažangą ligi laimėjimo! Tokių

Prof. Jonas Jablonskis (1860. XII. 30 — 1930. II. 23). Adomo Varno pie- šinys. (K. Puzinienės nuosavybė).

akademikų mum šiandien skau- džiai reikia, ar daug jų turime?

Kodėl J. Jablonskis liko mažiau garsinamas greta savo bendralai- kių? Juk buvo ne tik gabus filolo- gas, bet ir žymus visuomenininkas, atkaklus kariūnas prieš tautos smaugėjus, Aušros ir Varpo žmogus. Vienas tų, kurie ir tamsiausioj priespaudoj tikėjo ateities Lietuva ir už ją galvas dėjo! Jokių kompro- misų nėjo, tiesos principų niekad neįsėdavo, net nesuabejojo. Tik to- kio grynumo asmenys tegalėjo Lie- tuvą iš pelenų prikelti...

O J. Jablonskis jau primirštamas, jo asmuo ir nuopelnai nedaug mū- sų tepažįstami. Nors ir dabar jis nelaukia atlygio ar pagerbimo, tik- tai — supraci jo idejinio heroizmo kelią ir juo žengti. Jis laukia, kad jo pavyzdžiui grumtumės už tiesą ir laisvę Lietuvai!

Štai vienas atvejis iš daugelio jo darbų, kai reikėjo didžios drąsos stoti už lietuvių, kai ne vien ru- sai slogino, bet ir lenkų neapykan- ta „litvomanam“ piktai smogė, o paniekinti ir užgulti lietuviai patys savo tautybės nelabai tenumanė... Vos gavęs darbą Mintaujoj, J. Jabo- lonskis tuoj įsteigė slapta mokinių kuopelę (Kūdikis) ir per keletą me- tų tiek įtakos padarė, jog 1896 m. kilo gimnazijoj didžiulis streikas prieš maldos kalbėjimą rusiškai. Apie 150 mokinių pašalinta (pas- kiau dalis galėjo grįžti), o J. Jabo- lonskis tuoj išgrūstas tolyn nuo Lie- tuvos į Estiją. Bet streku daug lai- mēta: valdžia nebevertė melstis mo- kykloje rusiškai.

Zanavykas santūrus ir ypač ne- landus. Tad ir nemažiau nuveikda- mas, rečiau patenka į pirmaeilio garso žvaigždes. Dažniau lieka tik šiaip gerbtinu asmeniu, be ypatin- gų aureolių. Įgintas kuklumas nē- ra godus, net bodisi garbės liaup- si ir vengia išskirtinių pirmeny- bių pjedestalo. Taip ir J. Jablons- kis liko pusiau šėšėly. Dirstelkim- di jį porą jo kartos zanavykų — aiškiau atsisiklės ir jo asmenybės si- luetas.

Štai vysk. P. Būčys. Daugybės ano meto lietuviškų telkinių ir žy- gių dalyvis, daug rašęs įvairių ra- tų ir leidinių redagavęs (ir DRAUGĄ Chicagoj); kiek visur lie- tuvius lankęs, įstaigas kūręs ir va- dojavęs, net buvo Didžiojo Vilniaus seimo vienas pirmininkų! Jo biogra- fija fantastiška: lyg tikras dvasios milžinas, pajėgęs už dešimt dirbtį jo gabumus ir Vatikanas įvertino — patikėjo ypačiai sunkias parel- gas. O visur jis buvo išmintingas ir darbštus, pajėgęs ir nelėkštas. Apie jo asmenį rašo K. J. Duoba:

Ar paseno Rygiškių Jonas?

(Atkelta iš 3 psl.).

dėl grožinės literatūros raštuose gausėjančių stilistinių imantrumų, neįprastų estetiinių polėkių ar kalbinės logikos liberalumų.

Tikrai — maždaug visi sutiko, kad modernių laikų ir jų reikala- vimų tarnybon iš sodžiaus pašauk- ta lietuvių kalba turėjo skubiai perbėgti kels savo transformacijos etapus. Pumpėnų piemenų ir net Vilkaviškio senučių žodynas ir kal- ba nebegalėjo būti užtenkama. Ir jau nepajėgė ji likti nuolat kalbos normų modeliu.

Cia tik rupiai susumavau. Dėl šių problemų, be abejo, dar ir atei- tyje nesiliaus diskusijos.

Man tačiau atrodo, kad galiausiai svarstybas daugiau laimės...rašyto- jų tezės, nes jos labiau pagrįstos kalbos kūrybos raida ir gyvenimiš- kų faktų sklaida.

Kalbą susikuria žmonės ir dabar rašytojai; jie ją vartoja, keičia, tobu- lina ar kartais gadina. Kalbininkai kalbą normuoja, skaitosi su jos se- nais, bet ir naujais duomenimis, įstina josios vidinius prigimties įstatymus (ar dėsnius), kuriuos gy- venimas ne kartą laužo, kaip ir vi- sokias konstitucijas.

Tuo atžvilgiu Jablonskio ir kitų filologų įnašas lietuvių bendrinei kalbai sunorminti ir patobulinti bu- vo reikalingiausias, liks teigiamia- sias ir didžiulis.

Kiek liūdnėsnė tiesa, kad likimas nebuvo palankus mūsų ligšiolinius kalbininkus gausiau apdovanoti ge- rų stilistų, kalbos estetų, vienu žodžiu — dar ir literatūriniais ta- lentais. Kaip pavyzdžiui, buvo ir bū- na Prancūzijoje, kur gramatikom taip pat nestinga „jablonskių“, bet bendroji kalbos raida labiau globo- jama filologų, kurie kartu būna ir didelio talento rašytojai.

Tikimės, kad tokių ims dau- giau atsirasti ir mūsų tarpe.

Ar paseno Temas (meno ir litera- tūros teorijose)? — kadaise klausė Mūsos Dobilas.

turtų nepasigedo. Jo ir rupus sti- lis primena Dovydaitį. Buvo be- perdėtų ambicijų, vien doram tiks- lyj pasisventęs. O per greit daros- lyg atliekamas, mums nebeįdomus. Nors tai dvasios didžiūnas — to- kie ir mus į gerovę išvedė. Kas bū- tume mes be Jablonskio kietaspran- diško ryžto ir pasiaukojimo?

Todėl negana vien jo raštus gval- dyti, kalbos darbus minėti ir jo triū- su naudotis. Jos asmuo ir dabar ak- tualus. Pagal Basanavičių ir V. Ku- dirką tik praeitis daigina dabartį ir ateitį. Kodėl nepadavėm savo jau- nimui įspūdingai paruosotą Jablons- kio biografijos? Tuščia yra apgie-

Ar paseno Rygiškių Jonas? Klausčiau: ar paseno Jablonskis, „ant kurio“ mes užaugom ir tebe- augat jį, jaunesnieji?

Nė kiek! Man ir šiandien vienas malonu- mas skaityti jo poleminius raštus, straipsnius apie jį ar ir tuo tarpu išsamiausia jo, kaip žmogaus ir kal- bininko, dviejų dalių biografiją. Lietuvoj parašytą A. Pirockino: „Prie bendrinės kalbos ištakų“ ir „J. Jablonskis — bendrinės kalbos puoselėtojas“ (Vilnius, „Mokslo“ leidykla, 1977 ir 1978 m.).

Deja, šis kruopščiai ir Jablons- kio garbei kone apologetiškai pa- rengtas veikalas subliūra, kai auto- rius prieina laikus, kada, anot jo, „vadinamoji Lietuvos taryba 1918 m. vasario 16 d. demagogiškai pa- skelbė nepriklausomą Lietuvos valstybę“ (!) p. 121).

Sunku suprasti, ar pats autorius, ar koks kitas tamsus viršininkas reikalavo net ir tokiems atvejais bū- tina aiškinčiai kabinėtis ir vis darytis „buržuazinių“ dėsnių laisvosios Lietuvos gyvenime.

Tačiau Jablonskis ypač tebėra gyvas ir jaunas tiem vėliausios už- sienio lietuvių kartos rašytojams ir kalbėtojams, kurių likimas ir moky- mosi aplinkybės maždaug panašios į anąsias prieš didžiuosius pasau- linius karus.

Tai laikais mūsų rašytojai, kaip sykį bylojo Jablonskis, „nėr moky- mokykloje kaip reikiant savo kal- bos, jauni būdami beveik nės skaitę parašytų žmonišką ir nusistojusią sava kalbą raštų, jų daugumas svetimos mokyklose ir svetima kal- ba tėra tėję mokslus, jie yra gyvenę gražiausią savo laiką beveik įvisi svetur ir mito gyvendami kitų tau- tų, kitų kalbų raštais“...

Todėl, baigia Rygiškių Jonas sa- vo ilgą ir stilistiškai gana neskan- dą, bet gramatiškai ir logiškai tai- syklingą sakinį: — „... s a v o s k a l b o s d a b a r i m ū s r a š y- t o j a m s r e i k i a m o k y t i s“.

Los Angeles, 1980. XI. 18.

RYGIŠKIŲ JONO

LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKA.

ETIMOLOGIJA

VIDURINĖS MOKSLO ĮSTAIGOMS.

ANTRASIS LEIDIMAS.

„SVYTURIO“ BENDROVĖS LEIDINYS

KAUNAS 1922 VILNIUS

Lietuvių bendrinės kalbos raidoje istorinio leidinio Rygiškių Jono „Lietuvių kalbos gramatikos“ 1922 metų laidos viršelis. Šioje gramatikoje Jono Jablonskio teikiama rašyba ir bendrinės kalbos normos tapo įstatintos ir val- stybinės plotmėje.

Jonas Jablonskis.

Dail. P. Aleksandravičiaus skulptūra Vilniaus Dailės mokykloje.

Redakc. pastaba

Planuojant šį Jonui Jablonskiui skirtąjį „Draugo“ kultūrinį priedą ir angažuojant straipsnių autorius, griežtai neribojom prašomos me- džiagos kiekio puslapinę prasmę. Ir tai darom sąmoningai, žinodami, kad kiekvienas jų gali pežerti apa- čiai vertingų dalykų, liečiančių Jablonskį. Lygiai taip ir buvo. Su- teiktus raštus kupuruoti nesinorėjo, nes tai būtų buvęs daugiaropas nuostolis. Tad dalis sukauptos jabo- lonskinės medžiagos, netilpusios šio savaitgalio kultūriniam priede, bus atspausdinta ateinančio leidinio puslapiuose. Juose bus pokalbis su prof. Jono Jablonskio mokiniu, pe- dagogu ir kalbininku Stasiu Barz- duku, dr. Antanas Klimas aptari- Vilniuje išleista Arnoldo Pirockino dvitomi apie Jono Jablonskio gyve- nimą ir darbus, o Bernardas Zu- kauskas papasakos atsiminimus apie Joną Jablonskį iš Voronežo lietuviš- kosios gimnazijos metų.